

УДК [330.322.3:338.242.4]:316.344(477)

Н. В. Чирик

аспірант кафедри аудиту,

Н. А. Щербакова

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри аудиту,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛЬНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статье рассматриваются вопросы управления капитальными инвестициями с применением инвестиционных проектов в условиях рыночной трансформации экономики Украины.

In the article the questions of management capital investments are examined with the use of investment projects in the conditions of market transformation of economy of Ukraine.

Ключові слова: *ринкова трансформація, інвестиції, капітальні інвестиції, інвестиційний проект.*

В системі відтворення, безвідносно до його суспільної форми, інвестиціям належить найважливіша роль у справі відновлення і збільшення виробничих ресурсів, а, відповідно, і забезпечення відповідних темпів економічного росту.

Україна за часів СРСР не мала власної економічної системи. Відповідно до цього основний зміст перехідного процесу в Україні може бути визначений як перехід від підсистеми, сформованої для обслуговування єдиного народногосподарського комплексу СРСР, що функціонував на директивно-планових засадах, до цілісної економічної системи, що функціонує на ринкових засадах. Якщо йдеться не про ліквідацію однієї системи і побудову іншої, а про зміну основи і переструктурування, створення нових форм розвитку, то весь процес можна назвати трансформаційним. Важлива особливість трансформаційного переходу — його інверсійний характер, пов'язаний зі зміною у послідовності економічних перетворень. Розвиток індустріальної системи створює техніко-технологічний базис для встановлення ринкових відносин [1].

В умовах ринкової трансформації економіки України капітальні інвестиції є головним «реабілітаційним» елементом економічного розвитку підприємств усіх форм власності.

Інвестиційна діяльність характеризується багатоаспектним направленням, у якому провідне місце займають капітальні інвестиції та вміння ефективно ними управляти.

Капітальних інвестицій відтворюють на простій і розширеній основі основні засоби виробництва, тобто створюють матеріальну основу для підвищення продуктивності живої праці за умов активізації комплексної механізації і автоматизації виробництва.

Реалізація відбувається ґрунтуючись на формах: розширення, реконструкції, модернізації, технічне переозброєння підприємства, нове будівництво, відновлення окремих видів устаткування та інших.

Капітальні вкладення мають важливе значення, обумовлене роллю, що виконують знову створені чи модернізовані засоби праці в процесі виробництва матеріальних благ. Як важливий фактор розширеного суспільного відтворення досягнень науково-технічного прогресу, що створює матеріальні умови для росту й удосконалювання суспільного виробництва і підвищення матеріального добробуту народу.

Процеси управління капітальними інвестиціями на сьогоднішній день розглянуто в дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: В.В. Краснова, Б.О. Жнякін, Г.В. Козаченко, Г.Г. Кірейцев, А.М. Поддєрьогін, І.А. Бланк, В.І. Петрова, В.М. Гриньова, Г.А. Семенов, В.З. Бугай, А.Ф. Гойко, Ю.М. Воробйова. Особливу увагу ці науковці зосередили на функціях та методах оцінки управління.

Покращенню стану основних засобів сприятиме ефективне управління капітальними інвестиціями, що є багатоаспектною проблемою. Вдосконалення системи управління капітальними інвестиціями суттєво залежить від розробки та втілення інвестиційних проектів.

В Україні на сучасному етапі розвитку третина підприємств потребують структурного перепрофілювання, яке можливе за рахунок здійснення капітального інвестування. Стримуючим фактором цього процесу є значне зменшення внутрішніх інвестиційних можливостей, що пов'язано насамперед зі зменшенням інвестиційних можливостей бюджету. Покладаються надії на залучення зовнішніх інвестицій, але цей процес поки що гальмується внутрішніми та зовнішніми чинниками: нестабільність політичної та економічної ситуації у країні, складна податкова система, початок світової фінансової кризи (2008 рік) та інші.

Відмітимо, що час кризи повинен стати не «гальмом» для здійснення капітального інвестування, а періодом більш активного пошуку інвестицій.

Від того, як і на що витрачаються капітальні вкладення, значною мірою залежить їх ефективність. Досвід України та зарубіжних держав свідчить, що вигідніше спрямовувати капітальні вкладення на реконструкцію й технічну перебудову діючих підприємств, ніж на нове будівництво, яке завжди дорожче. Нове обладнання, як правило, монтується на старих виробничих площах, заощаджуючи ресурси на придбання нового обладнання, прогресивної технології та ін.

За 6 місяців 2008 року за напрямом інвестування виробництва харчових продуктів в основний капітал освоєно на суму 6300,95 млн грн, що становить 98,4 % до відповідного періоду 2007 року. Питома вага інвестицій на виробництво харчових продуктів (у відсотках до загальних обсягів інвестицій за промисловими видами діяльності) лідерство по регіону тримають: Херсонська (63 %), Вінницька (56,3 %), Кіровоградська (46,8 %), Чернігівська (38,9 %) області та м. Київ (52,8 %) при середньому рівні по Україні — 20,7 % [2].

Практика свідчить: найбільш ефективні напрямки капітальних інвестицій у промисловості — реконструкція та технічне переоснащення виробництва. Це дає змогу з меншими затратами, ніж при новому будівництві, освоювати потужності.

Технічне переоснащення діючих підприємств передбачає встановлення нових машин і устаткування на діючих площах, впровадження автоматизованих систем управління і контролю, сучасних методів управління виробництвом, модернізацію і технічне переоснащення природоохоронних об'єктів, опалювальних і вентиляційних систем, підключення до централізованих джерел тепло- й електропостачання. Його слід здійснювати за проектами й кошторисами на окремі об'єкти або види робіт, які розробляють на основі єдиного техніко-економічного обґрунтування і згідно з планом підвищення техніко-економічного рівня галузі.

Процесу відновлення основних засобів сприятиме ефективне управління капітальними інвестиціями. Для їх технічного оновлення нагромаджується амортизаційний фонд, показники якого впливають на процес управління капітальними інвестиціями.

Механізм амортизації повинен вирішувати відразу три взаємопов'язані головні задачі: відшкодування понесених витрат по створенню на підприємстві власного виробництва; накопичення грошових засобів; використання накопичених грошових засобів на цілі відтворення, оновлення та розширення власного виробництва на підприємстві. На сьогоднішній день не використовується

повністю потенціал амортизаційного фонду як джерело інвестиційних ресурсів. Це пов'язано з недосконалістю сучасної нормативно-правової бази регулювання нарахування, резервування та використання амортизаційного фонду, відсутністю системи страхування підприємств від знецінення амортизаційних відрахувань через інфляцію, невирішеністю питань правової відповідальності суб'єктів управління підприємствами за нецільове використання вивільнених від оподаткування амортизаційних ресурсів [3].

Важливо відмітити, що діюча амортизаційна політика підприємств не сприяє чіткому процесу відтворення основних засобів, мають місце випадки нецільового використання амортизації. Управління цим процесом має бути висвітлено у законодавстві України, тільки після чого вище перераховані недоліки набудуть адміністративного та кримінального характеру.

Важливе значення в управлінні має баланс капітальних інвестицій, який характеризує як процес, так і результат освоєння капітальних інвестицій. Загальна схема балансу капітальних інвестицій така:

$$Нп + К = В + С + Нк,$$

де $Нп$ і $Нк$ — обсяг незавершеного будівництва відповідно на початок і кінець звітного періоду; $К$ — обсяг здійснених у звітному періоді капітальних інвестицій; $В$ — обсяг введених у дію у звітному періоді основних засобів; $С$ — списання у встановленому порядку припинених будівництвом незавершених об'єктів [4, с. 56].

Особливу увагу в управлінні капітальними інвестиціями необхідно приділити їх зв'язку з інноваційними процесами.

Ефективність політики в управлінні інноваційними процесами визначає конкурентоспроможність національної економіки. Так, у розвинених країнах впровадження нових технологій забезпечує до 90 % приросту ВВП.

Інноваційна політика ще не стала формою національною економіки. В країні з умовами ринкових трансформацій існують бар'єри для розвитку інноваційних процесів, а саме: дешева робоча сила, загальмованість ринкових перетворень та процесу оновлення основного капіталу.

Інноваційні процеси в Україні не набули вагомих масштабів. За даними Держкомстату України, наукоємність промислового виробництва України не перевищує 0,3 %, що на порядок менше світового рівня. Торік питома вага продукції п'ятого технологіч-

ного укладу склала лише 4 %. Знижується інноваційна активність підприємств промисловості [5, с. 7]. Про це свідчать такі дані: зниження показника інноваційної активності в промисловості (15,1 %); незначна частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції (5,6 %); низький рівень капітальних інвестицій в інновації в загальному обсязі інвестицій в основний капітал (3,6 %) [6]. Саме за цих причин знання та їх технологічне застосування забезпечують в Україні 50 % економічного зростання, тоді як у розвинутих країнах — до 90 % [7, с. 10].

Такий незадовільний стан розвитку інноваційних впроваджень в економіці є результатом відсутності чіткої стратегії переходу України до інноваційної системи розвитку та недостатність коштів для реалізації інновацій від недержавних комерційних структур, які не зацікавлені у такому довгостроковому фінансуванні інноваційних проєктів через ризики, що пов'язані з фінансовою нестабільністю в країні.

Для залучення інвестицій потрібно забезпечити відповідність вимогам інвестора цілого комплексу параметрів самого підприємства та інвестиційного проєкту. Реальний стан переважної більшості підприємств такий, що вони не відповідають мінімальним із цих вимог. І при цьому не важливо, яке походження мають інвестиції — вітчизняне чи іноземне. Отже, щоб впроваджувати інвестиції у промисловий комплекс необхідно попередньо максимально підвищити ефективність підприємств, використавши ще наявні у них можливості. Цей процес носить назву реструктуризації підприємства. Провести реструктуризацію власними силами для більшості підприємств практично неможливо в основному через брак фахівців потрібної кваліфікації. Потрібно залучення професійних проєктних менеджерів і консультантів [8].

Питання ефективного та конкурентоспроможного функціонування підприємств стають актуальними для України, тому що національна економіка знаходиться в умовах ринкової трансформації, що насамперед вимагає активізації інноваційної діяльності: швидкої розробки нових технологічних та організаційних ідей, нової техніки.

Таким чином, на основі вище зазначеного, необхідно: запровадити пільгове оподаткування інноваційної діяльності підприємств та організацій; ввести пільгове довгострокове кредитування пріоритетним галузям, що здатні надати конкурентоспроможну продукцію; запровадити страхування інвесторів; органам

управління створити експертні групи, які будуть здійснювати аналіз та контроль реалізації інноваційних розробок та надавати звіти щодо їх економічної ефективності.

Для обґрунтування доцільності здійснення капітальних інвестицій складається так званий інвестиційний проект.

Інвестиційний проект неоднозначно трактується в сучасній економічній літературі. Так, науковець А.В. Череп зазначає, що інвестиційний проект — це основний документ, що визначає необхідність здійснення реального інвестування, у якому в загальноприйнятій послідовності розділів викладаються основні характеристики проекту і фінансові показники, пов'язані з його реалізацією [9, с. 293]. Аналогічне визначення пропонує В.М. Гриньова [10, с. 49]. На відміну від попередніх авторів, науковець В. Г. Федоренко, спрощено розглядає поняття: комплексний план заходів, спрямованих на створення нового чи модернізацію діючого виробництва товарів та послуг [11, с. 30].

Запропоновані визначення поняття «інвестиційний проект», на нашу думку, спрощено та вузько трактують його економічний зміст:

— не вказується, що найчастіше на практиці інвестиційний проект є об'єктом реального інвестування.

— інвестиційний проект — це не тільки документ із планом заходів розвитку підприємства, а одночасно і управлінські рішення щодо реалізації повного циклу інвестицій.

Термін «інвестиційний проект» пропонується визначати таким чином: «Інвестиційний проект — це документ, що містить план заходів розвитку підприємства на основі реального інвестування, визначає внутрішні та зовнішні взаємозв'язки операцій, задач і ресурсів на основі управлінських рішень з метою реалізації повного циклу інвестицій.»

Вчені економісти В. О. Коюда, В. М. Гриньва пропонують класифікувати інвестиційні проекти за низкою ознак: цілями інвестування, рівнем автономності реалізації, строками реалізації, обсягами необхідних інвестиційних ресурсів, передбаченою схемою фінансування. Але, з нашого погляду, не досить коректно наводити в класифікації критерії щодо обсягу інвестиційних ресурсів, бо очевидно, що їх розмір залежить від розмірів компанії, чого дана класифікація не враховує. Вважаємо необхідним доповнити перелік класифікаційних ознак враховуючи форми здійснення капітальних інвестицій і навести відповідні види проектів:

проекти придбання нових основних фондів; проекти нового будівництва; проекти розширення діючих підприємств; проекти реконструкції; проекти технічного переозброєння діючих підприємств; проекти модернізації. Інформаційне значення інвесторів проекту визначає структуру та вимоги його розділів, виділемо основні: інвестор-підприємство; інвестор-держава; допоміжні інвестори (вітчизняні та іноземні).

Запропонована нами класифікація інвестиційних проектів виробничих підприємств дасть змогу більш диференційовано формулювати вимоги до їхньої розробки та оцінки, що суттєво впливає на систему управління капітальними інвестиціями.

Література

1. Воробйова Н. Економічна теорія. — <http://www.library.if.ua/book/65/4800.html>
2. Міністерство аграрної політики. — <http://www.minagro.gov.ua>
3. Неорянко А. О., Бусько А. Ю. Амортизаційна політика та оновлення основних фондів в Україні. [www.rusnauka.com/ 2_KAND_2008/Economics/ 26123.doc. htm](http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Economics/26123.doc.htm)
4. Фінанси підприємств: Підручник / За ред. А. М. Поддєрьогіна. — К.: КНЕУ, 2006.
5. Микитюк П. П. Аналіз впливу інвестицій та інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства: Монографія. — Тернопіль: Економічна думка, Тернопільський національний економічний університет, 2007. — 296 с.
6. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності за січень-вересень 2008 року. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Наука в «суспільстві знання» // Урядовий кур'єр. — 2007. — № 208.
8. Капильцова В. В., Наторіна А. О. Проблеми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах. — http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek3_kapilcova.htm
9. Череп А. В. Інвестознавство : Підручник. — К.: Кондор, 2006. 398 с.
10. Інвестиційний менеджмент / Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І. та ін. / Під заг. ред. В. М. Гриньової. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. — 368 с.
11. Федоренко В. Г. Інвестування: Підручник. — К.: Алерта, 2006. — 443 с.

Стаття надійшла до редакції 14.05.09.